

ŽELE LI PACIJENTI BITI INFORMIRANI I SUDJELOVATI U DONOŠENJU MEDICINSKIH ODLUKA?

IVANA MARASOVIĆ ŠUŠNJARA

Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije, Split, Hrvatska

U 20. stoljeću nastale su velike promjene u odnosu pacijent-lijječnik. Suvremeni zdravstveni sustavi nezamislivi su bez postojanja zakona o zaštiti prava pacijenata. Iako je danas u trendu isticanje prava pacijenata i njihovog sudjelovanja u donošenju odluka, postoje istraživanja koja donose suprotne zaključke. Činjenica da neki pacijenti nisu spremni sudjelovati u donošenju odluka o svom zdravlju ne znači da liječnici trebaju prema njima imati paternalistički stav.

Ključne riječi: liječnik, pacijent, prava pacijenata, odlučivanje o liječenju

Adresa za dopisivanje: Dr. sc. Ivana Marasović Šušnjara, dr. med.
Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije
Vukovarska 46
21000 Split, Hrvatska
Tel.: +385 91530 3136; e-pošta: ivana_ms@yahoo.com

Druga polovica 20-og stoljeća obilježena je promjenom odnosa liječnik-pacijent koji se mijenjao od vremena paternalističke medicine do vremena autonomnog donošenja odluka, od pasivnog korisnika do ravnopravnog partnera. Stoga je pravo na priopćenje i uvažavanje prava pacijenta na autonomiju u donošenju medicinskih odluka relativno novi fenomen. U prilog tome su, na primjer, podatci provedeni u dvjema anketama među liječnicima u Sjedinjenim Američkim Državama, koji pokazuju da prema anketi provedenoj 1961. godine 88% liječnika uopće nije informiralo pacijente oboljele od raka o njihovoj dijagnozi, dok je to u anketi provedenoj 1979. godine učinilo 98% (1).

Danas je nezamislivo postojanje suvremenih zdravstvenih sustava bez reguliranih zakonskih prava pacijenata. Odnos pacijent-lijječnik u zapadnim zemljama karakteriziran je naglaskom prava pacijenta na autonomiju, koje je postalo institucionalizirano pomoću zakonski reguliranog postupka informiranog pristanka i prava na priopćenje. Patrijarhalni model liječnik-pacijent, u kojem je stav da liječnik najbolje zna i na taj način radi, vjerujući da je to u najboljem interesu pacijenta, prihvatljiv je samo u urgentnim situacijama (2). Prvi zakon o pravima pacijenata u Europi donesen je u Finskoj 1992., a u Hrvatskoj 2004. godine. Temeljne odrednice toga zakona odnose se na pravo na informaciju, pravo samoodređenja ili pristanka (tzv. informirani pristanak), pravo na povjerljivost i privatnost i pravo na žalbu (3).

Iako postoji trend u isticanju prava pacijenata i njihovog sudjelovanja u donošenju odluka, mnoga istraživanja donose kontradiktorne rezultate (2-4). Naime, postoje dokazi da neki pacijenti ne žele sudjelovati u donošenju odluka povezanih s njihovim liječenjem. Osim toga izricanje "kompletne istine" široko je područje u medicini koje za sobom povlači niz etičnih pitanja. Ta se pitanja odnose na pravo pacijenta i njegove obitelji da budu informirani o dijagnozi i bolesti. S druge strane, liječnici balansiraju između svoje dužnosti izricanja istine i imperativa "ne učiniti štetu". Često se nameću pitanja: "Koliko istine reći? Kad, ako ikad, liječnici prosuđuju o zadržavanju informacije? Može li previše saznanja biti štetno?" Konflikt između dobrotvornog paternalizma jednog dijela liječnika i porasta interesa jednog dijela pacijenata u očuvanju autonomije zasigurno nije lako rješiv (4).

Na pitanje: "Žele li pacijenti biti informirani o prirodnoj bolesti?", prilikom jednog istraživanja u Grčkoj nije dobiven jasan odgovor. Naime, odgovori su bili: "Ovisi. Ovisi o starosnoj dobi, obrazovanju, obiteljskom statusu, zanimanju, mjestu rođenja i stanovanja, i više-manje o vjerskom uvjerenju" (5). Takve su nedoumice prisutne u brojnim istraživanjima diljem svijeta.

Beisecker i njegovi suradnici u svom radu (6) razmatraju dvije moguće opcije zašto stariji pacijenti žele manje sudjelovati u formiranju medicinske odluke o svom liječenju. Prva opcija odnosi se na "teoriju uloga". Stari-

ji pacijenti odrasli su u vremenu u kojem je liječnik bio snažan tradicionalan lik, netko tko je poštovan i slušan (6). Druga opcija je "više razvojna". Kako stare, ljudi žele manje odgovornosti za svoje liječenje i nastoje se više oslanjati na stručnost ili odgovornost drugih (6). Također je uočeno da mladi, visoko obrazovani te ljudi iz urbanih sredina općenito žele više znati o svojoj bolesti i aktivno se uključiti u proces odlučivanja (6).

Usporedivši s muškarcima, veliki postotak žena u istraživanju Levinsona i suradnika (7) daje prednost aktivnom sudjelovanju u svim aspektima odlučivanja. Žene nerijetko posežu i za dodatnim izvorima informacija kao što je Internet. Prije odlaska liječniku pokušavaju doći do informacija povezanih sa simptomima koje imaju, dolaze u liječničku ordinaciju bolje pripremljene te već raspoložu određenim podacima povezanim sa svojim zdravstvenim stanjem. Također, češće aktivno sudjeluju i u rješavanju zdravstvenih problema članova svoje obitelji (8).

Iako se u zapadnim zemljama pacijentovo pravo na informaciju, kao i njegovo sudjelovanje u odluci o liječenju, podrazumijeva i zakonski je regulirano, to nije u svakom slučaju obvezno i u ostatku svijeta. U većini azijskih država prisutan je patrijarhalan odnos što su i pokazala istraživanja u Pakistanu, Kašmiru, Maleziji, Hong Kongu i drugdje (1,9). U Japanu je najčešće obitelj prva obaviještena o pacijentovoj bolesti. Bilo kakav pacijentov utjecaj u velikoj je mjeri pod kontrolom obitelji koja dominira u donošenju medicinskih odluka. Većina liječnika u Japanu smatra da je odnos obitelj-liječnik višestruko važniji nego pacijent-liječnik (1). Prema jednom istraživanju 80% liječnika i 65% pacijenata se slažu kako liječnik treba priopćiti dijagnozu o neizlječivoj bolesti najprije obitelji i njoj prepustiti odluku treba li je priopćiti i pacijentu (1). U istoj toj anketi samo 24% Japanaca smatra kako pacijentu treba priopćiti istinu o njegovoj bolesti, iako to njihova obitelj ne odobrava (1). No, postoje druga istraživanja koja nalaze kako nema čvrstih dokaza o tome da pacijenti u Japanu više podržavaju pasivan stav nego pacijenti u zapadnim zemljama (10), odnosno vrlo mali broj pacijenata želi imati autonomiju u donošenju odluka, većina želi dijeliti odluku o svom liječenju sa svojim liječnikom (11).

Trenutno zdravstveno stanje i ozbiljnost bolesti važni su čimbenici koji utječu na sudjelovanje pacijenta u odlučivanju u liječenju. Degner i Sloan u svom radu zaključuju kako su pacijenti koji boluju od životno ugrožavajućih bolesti češće pasivni u odlučivanju o svom liječenju u odnosu na zdrave pacijente (12). Suprotno tom istraživanju, Sullivan i sur. zaključuju da osobe oboljele od životno ugrožavajućih bolesti i osobe koje su kronični bolesnici smatraju kako bi trebali znati sve o svojoj bolesti i aktivno sudjelovati u svom liječenju

(4). Isti rezultati objavljeni su i u radu o provedenom istraživanju kod osoba oboljelih od raka na jajnicima (13) i u radu u kojem su uspoređivani podaci između pacijenata s boli u prsima nasuprot osoba koje su imale urinarne probleme ili probleme s fertiilnošću (11). Vjerojatno je da su takvi rezultati dodatno uvjetovani dobним učinkom, iskustvom bolesti i trenutnim zdravstvenim stanjem koje je nesumnjivo neovisno o dobi (14). Zanimljiv je podatak o osobama koje su izgubile blisku osobu (osobito majku) i/ili gledali člana obitelji kako pati znajući da mu je smrt blizu. Taj njihov osjećaj izgubljenosti i beznadnosti ponukao ih je da smatraju kako teško oboljeli bolesnici ne trebaju znati istinu u takvim teškim, životnim situacijama (5).

Smatra se i da organizacija zdravstvenog sustava može utjecati na pacijentovu želju sudjelovanja u odlučivanju. Stoga se može argumentirati kako će se povećati želja u svim slojevima društva za uključivanjem u odlučivanje o liječenju, uz istodobno smanjenje volje prepuštanju autoritetu kliničara (15). Osim toga, treba razmotriti i u kojoj mjeri su pacijenti informirani koliko je njihovo sudjelovanje u odlučivanju za njih dobro. Prema jednom istraživanju provedenom u Hrvatskoj općenito se smatra da građani nisu dovoljno informirani i educirani o pravima pacijenata i postojećim propisima (16). Navikli su na obrazac liječničke svemoći i vlastite nekompetentnosti glede liječenja (17). Dodatno, liječnici smatraju da je postojeće zakonodavstvo usmjereno protiv njihove profesionalne autonomije. Prema pacijentima i dalje imaju tradicionalno paternalistički odnos, gdje liječnik dominira implicitno ili eksplicitno u pitanju pacijentove autonomije (17).

Iz svega navedenog mogu se izvesti ovi zaključci:

Brojna istraživanja ukazuju da mnogi čimbenici utječu na pacijentovu želju u sudjelovanju u odluci o njegovom liječenju, kao i znanju dijagnoze i istine o bolesti. Iako neka istraživanja pokazuju nizak postotak onih koji žele znati istinu o svom zdravstvenom stanju, liječnici ne bi trebali lagati o zdravstvenom stanju, nego bi trebali obznaniti svojim pacijentima dio istine koju su oni spremni prihvatiti. U tome neizostavno ključnu ulogu ima i dobra komunikacija između liječnika i pacijenta.

Može se prihvatiti činjenica da neki pacijenti nisu spremni sudjelovati u donošenju odluka o svom zdravlju, ali to ne znači da liječnici trebaju imati prema njima paternalistički stav.

U dodiplomsku, a i poslijediplomsku nastavu trebala bi biti uključena formalna edukacija bioetike kako bi se bolje razumjelo koncept, način i primjenu medicinske etike koja je od esencijalne važnosti u odnosu na pacijent-liječnik.

LITERATURA

1. Ruhnke GW, Wilson SR, Akamatsu T i sur. Ethical decision making and patient autonomy: a comparison of physicians and patients in Japan and United States. *Chest* 2000; 118: 1172-82.
2. Emanuel JE, Emanuel LL. Four Models of the Physician-Patient Relationship. *JAMA* 1992; 267(Supl.16): 2221-6.
3. Zakon o zaštiti prava pacijenata, NN 169/2004.
4. Sullivan RJ, Menapace LW, White RM. Truth telling and patient diagnoses. *J Med Ethics* 2001; 27: 192-7.
5. Dalla-Vorgia P, Katsouyanni K, Garanis TN i sur. Attitudes of Mediterranean population to the truth-telling issue. *J Med Ethics* 1992; 18: 67-74.
6. Beisecker A. Aging and the desire for information and input in medical decisions: patient consumerism in medical encounters. *Gerontologist* 1988; 28: 330-5.
7. Levinson W, Kao A, Kuby A, Thisted RA. Patients participation in decision making. *J Gen Intern Med* 2005; 20: 531-5.
8. Guadagnoli E, Ward P. Patient participation in decision making. *Soc Sci Med* 1998; 47(Supl.3): 329-39.
9. Humayun A, Fatima N, Naggash S i sur. Patients perception and actual practice of informed consent, privacy and confidentiality in general medical outpatient department of two tertiary care hospitals of Lahorre. *BMC Med Ethics* 2008;9:14. doi:10.1186/1472-6939-9-14
10. Sekimoto M, Asai A, Ohnishi M i sur. Patients preferences for involvement in treatment decision making in Japan. *BMC Fam Pract* 2004; 5: 1-10.
11. Deber R, Kraetschmer N, Irvine J. What role do patients wish to play in treatment decision making? *Arch Intern Med* 1996; 156: 1414-20.
12. Degner LF, Sloan JA. Decision making during serious illness: what role do patients really want to play? *J Clin Epidemiol* 1992; 45: 941-50.
13. Stewart DE, Wong F, Cheung AM i sur. Information needs and decisional preferences among women with ovarian cancer. *Gynecol Oncol* 2000; 77: 357-61.
14. Robinson A, Thomson R. Variability in patient preferences for participating in medical decision making: implication for the use of decision support tools. *Qual Health Care* 2001;10(1):i34-i38. doi:10.1136/qhc.0100034.
15. Coulter A. Partnerships with patients: the pros and cons of shared clinical decision making. *J Health Service Res Policy* 1997; 2: 112-21.
16. Rušinović-Sunara Đ, Lugović G, Belicza B i sur. Responses given by patients and health workers in the Republic of Croatia to the Proposed Drafts Act on the Rights, Obligations and Responsibilities of Patients – pilot research. *MEDIX* 2004; 54-55: 162-6.
17. Babić-Bosanac S, Borovečki A, Fišter K. Patient's rights in the Republic of Croatia – between the law and reality. *Med Glas* 2008; 1: 37-43.

SUMMARY

WOULD PATIENTS WANT TO BE INFORMED AND PARTICIPATE IN MEDICAL DECISION?

I. MARASOVIĆ ŠUŠNJARA

Public Health Institute of Split and Dalmatia County, Split, Croatia

Significant changes in the patient-physician relationship occurred during the 20th century. Modern health systems are inconceivable without the existence of laws on the protection of patient rights. Although the present trend emphasizes the rights of patients and their participation in decision-making, there are studies that report conflicting conclusions. The fact that some patients are not willing to participate in decisions about their health does not mean that physicians should have a paternalistic attitude toward them.

Key words: physician, patient, patient rights, decision-making